

Trädet på slätten

Brita Oledal

 SAGA
EGMONT

Trädet på slätten

Brita Oledal

Brita Oledal

Trädet på slätten

SAGA Egmont

Trädet på slätten

Omslagsfoto: Shutterstock

Copyright © 1979, 2019 Brita Oledal och SAGA Egmont, an imprint of
Lindhardt og Ringhof A/S Copenhagen

All rights reserved

ISBN: 9788726310092

1. E-boksutgåva, 2019

Format: EPUB 2.0

Denna bok är skyddad av upphovsrätten. Kopiering för annat än
personligt bruk får enbart ske efter överenskommelse med Saga samt
med författaren.

Lindhardtogringhof.dk

Saga är ett förlag i Lindhardt og Ringhof, ett förlag inom Egmont-
koncernen

Trädet

Det är nu snart femtio år sedan jag första gången skymtade trädet.

Under några vintermånader hyrde jag ett mörkt litet gårdsrum vid Tegnérsgatan i Göteborg. Ett äldre par lättade sina ekonomiska bekymmer genom att hyra ut flertalet rum i sin gamla fina lägenhet till respektabla ungherrar. För egen del behöll de matsal, kök och jungfrukammare.

Det satt hårt åt innan de gick med på att jag fick hyra ett av rummen, eftersom jag uppenbarligen inte var ungherre och dessutom av speciella skäl hade svårt att övertyga om min respektabilitet. Jag arbetade nämligen sent och skulle inte komma hem förrän vid tolvtiden på natten. Efter en del diskussioner kom vi dock fram till att just detta sista gjorde det möjligt att lätta ett av kraven. Det skulle inte bli någon kollision i badrummet på morgonen. Så fick jag då i nåder hyra rummet och blev snart god vän med mitt värdfolk. Vi hade många trevliga pratstunder tillsammans, även om de alltjämt försäkrade att jag var – och skulle så bli – ett undantagsfall.

Så småningom flyttade jag till egen lägenhet och hamnade i en annan stadsdel. Det kom att dröja rätt länge innan jag tittade in och hälsade på det gamla paret, blev igenkänd och välkomnad.

– Nå hur gick det, undrade jag, fick ni någon respektabel ungherre den här gången?

– Ja, det vill jag lova, svarade frun. Maken till respektabilitet har jag aldrig varit med om. Han har hängt

upp hela sin släkt på väggen. Kom och se!

Hon drog iväg med mej tvärs över hallen och slog upp dörren till gårdsrummet. Och där på väggen, över den smala sängen, hängde en ganska stor inramad tavla, på vilken syntes bilden av ett mäktigt träd – en ek kanske. På var och en av grenarna hängde små ovala fotografier. Den sirligt präntade texten vid trädets fot fick mej att titta lite närmare. Mycket riktigt! Längst ute på en av grenarna syntes ett par små ovaler där jag kände igen mina farföräldrar.

Trädet som jag nu vill berätta om är ett annat, men båda har sina rötter ute på västgötaslätten. Båda har tagit must och näring ur samma hårda lera.

Gamla ting och människor

Det är med människor som med döda ting – först på avstånd och efter ett antal år blir de riktigt intressanta, får sitt antikvärde. Många har beklagat att de inte lyssnade bättre, rent av frågade ut föräldrar och gamla släktingar medan de ännu var i livet. Den dag då man får lust att spegla sitt eget livsöde och börjar märka hur mycket man har gemensamt med en äldre generation, finns där inte längre någon att fråga.

Somliga människor har sjunkit ner i obemärkthet och glömska medan andra, tack vare någon speciell insats, dröjer kvar i muntlig tradition eller skrift. Det är bara så svårt att nå fram till människan bakom den officiella bilden. Så har jag alltid känt det inför min farfar, kyrkoherden i Ryda, C. J. Smedberg. Hur mycket det än har talats och skrivits om honom, har jag ändå aldrig riktigt förstått vem han var.

Ett tidigt barndomsminne dyker upp.

Det skulle bli visitation i Norra Härene, och på vägen från Lidköping till prästgården hade biskopen stannat för att göra ett kort besök i Östby lilla komministergård. Jag kunde väl ha varit fyra eller fem år. Minnet spar en episod, helt inringad av glömskan.

I vårt lilla förmak på en stol alldeles innanför dörren sitter biskopen. Guldkorset som glimmar på hans svarta dräkt fångar mitt intresse, och när han lyfter upp mej i knät känner min tacksamhet inga gränser. Jag vill göra någonting tillbaka.

– Jag ska visa biskopen något fint!

- Det var roligt. Vad ska jag då få se?

Som så ofta senare i livet hade jag talat utan att tänka först. Nu hade jag lovat men vad skulle jag visa? - Just då faller min blick på ett litet rött sammetsalbum med förgyllt emblem utanpå. Albumet är mitt eget och verkligen mycket vackert - fast det märker visst inte biskopen. Han öppnar i stället pärmen och på första sidan finns ett ensamt, ganska litet och suddigt fotografi - det enda som jag aldrig har intresserat mej för.

- Vet du vem det här är?

Jag tiger och känner mej mycket olycklig.

Då ska jag tala om det för dej. Det är din farfar.

Barnets skamsenhet är nu för länge sedan utsuddad, men många gånger senare har jag undrat: Vem var min farfar?

Frågan är än i dag lika obesvarad, eftersom det inte är prästen eller förgrundsfiguren inom den kyrkliga väckelsen som jag söker, utan vardagens människa familjefadern.

Den jag egentligen ville berätta om är min egen far men då jag vet att han mer än de flesta var präglad av sitt barndomshem, måste jag först närma mej och något lära känna de två som skapade detta hem. Episoder som min far har berättat får tillsammans med brev och släktforskares data ge den rätt oskarpa bakgrundsbilden för mitt fortsatte berättande.

På vinden i mitt barndomshem stod en trälåda innehållande de ofullständiga resterna av en gammal klocka. Min far hade strängt förbjudit oss barn att röra något i den lådan. Det var hans fars enda arv, brukade han säga. Det var först när min yngste bror som vuxen utbad sej rätten att ta hand om det hela, som resultatet blev en väggklocka med fritt hängande lod. En del av verket hade måst kompletteras, men loden och den vackra urtavlan av tenn var

ursprungliga. Klockan har sedan följt en yngre generation än min till Amerika.

En annan sak måste också ha varit farfars arv, fast den av min fars generation inte var mycket räknad. Det är en stor, ganska grovt tillyxad kista av furu med handsmidda beslag och lås. Den står nu hos min äldste son. Eventuellt har kistan varit målad. Färgen är vid det här laget helt borta, men på lockets insida finns initialerna C A och året 1734. Mina anteckningar om släkten råkar sträcka sej just så långt tillbaka. Det året föddes min farfars farfar, men kistans initialer stämmer inte eftersom han hette Anders Andersson.

Tänk om döda ting kunde tala! – Denna enkla kista har tjänat bönder och torpare som förvaringsmöbel för att sedan 1831 följa farfars far till en backstuga på Humlagården i Norra Vånga, där han fem år senare dog ”fattig, av ålderdom”.

Min egen far var mycket intresserad av historia, men han hängde upp sina kunskaper på de årtal som hade med kungar och krig att göra. Vad som stod i locket på en omålad gammal kista var av mindre vikt.

Farfar talade aldrig om sin barndom. Att hemmet var fattigt och att fadern var bysmed och dog tidigt har jag hört. Likaså att modern var en from kvinna,. Det är inte mycket, och några gamla brev verkade till att börja med mer förvirrande än upplysande. Det var först med hjälp av släktforskarens data som jag lyckades klara ut mönstret.

När modern, Bolla Andersdotter, 1818 gifte sej med Andreas Andersson blev hon hans tredje hustru. Sonen Carl Johan – min farfar – föddes påföljande år och var hennes enda barn. Han tycks ha haft liten kontakt med sina äldre halvsyskon, vilka tidigt lämnade det fattiga hemmet för att själva tjäna sitt bröd.

I maj 1830 kom Carl Eric Mannerfelt som vice pastor till Norra Vånga. Bolla Andersdotter lyckades intressera den unge prästen för sin son. Han läste med pojken och redan som trettonåring kom denne till skolan i Skara. Några kyrkligt intresserade bönder slog sej samman och hjälpte fattigpojken, "gjorde en präst av honom". Antagligen var det först senare, då Carl Johan studerade i Uppsala, som han fick penninghjälp hemifrån. Det framgår av gamla brev.

När Bolla Andersdotter blivit änka bodde hon alltjämt kvar i den lilla backstugan men bekymren ökade. Det är inte gott för mannen att vara allena står det i Bibeln. Detsamma gällde än mer en fattig kvinna. Efter två år gifte hon om sej med Anders, Vester. Mannen som i kyrkböckerna betecknas som "bräcklig" dog efter sju år. Bolla gifte sej en tredje gång med en något yngre änkling - "inhysesmannen" Johannes Månsson.

Några brev till sonen i Uppsala finns bevarade. Det första är daterat den 29 december 1841, och då har föräldrarna låtit en man vid namn Liljeberg, antagligen skolläraren, skriva. Detta brev innehåller inte stort annat än några väl svarvade fraser om hälsans dyra gåva. Ett brev daterat den 2 april 1842 är antagligen skrivet av styvfadern.

"Härmed sänder vi till dig trettio riksdaler, vilka du får hålla till godo med så länge. Det är svårt att samla ihop några betydliga summor så snart du kan behöva det, ty det är en svår tid efter penningar härnere. För allan del, akta dina penningar så att ingen narrar dem ifrån dig. Så befalla vi dig i Guds beskydd och bliva framdeles till döden dina hulda föräldrar. En kär hälsning från oss alla, dina föräldrar samt syskon och bekanta som välment tecknas av B. Anders Doter och A Vester."

De fattiga föräldrarna fick inte långt andrum. Redan den 9 april samma år kom ett nytt brev. Där står:

"Härmed lämna vi nu åter innelyckt till din framgång tio riksdaler och önska dig nu att du därmed må vara hjälpt den återstående tiden. En hälsning från släktingar och vänner men vare du först och främst högst hälsad från dina intill döden ömma och hulda föräldrar.

Anders Vester och Bolla Andersdotter"

Från den 17 maj samma år finns ännu ett brev där mottagaren tituleras magister. Stilen är denna gång mycket mer svårläst men brevet är också nu undertecknat Anders Vester.

"På din begäran medsändes nu sjuttio riksdaler, men gud skall veta hur svårt det är efter så stor summa på en gång att få lämna för den som är mindre förmögen, ty våra penningar äro allaredan utgångna, så vi hava varit tvungna att låna denna summa av Anders Andersson på Stommen för en kort tid. Det vore gott om du hade gjort ifrån dig de stora besvärligheter däruppe, ity att om du nu skriver hem efter penningar vet jag icke huru vi skola kunna bekomma dem."

Carl Johan prästvigdes midsommardagen 1842, och av brevet att döma var han då ännu kvar i Uppsala. Pengarna gällde möjligen prästdräkten. I fortsättningen av brevet talas om hans hemresa.

"Kanske kunde du reda dig endast med den större kistan och bortsälja den mindre samt flera små saker som du kan avvara utan skada. Res landvägen hem. Det tycker vi skulle vara mindre kostsamt för dig."

Jag var länge förvånad över faderns efternamn men visste ju att den tidens människor tog sej friheter när det gällde namnbyten. Helt förbryllande blev det då breven några år senare, där mottagaren värdsamt nämnes "herr pastoren", undertecknades av en "öm fader" med namnet Johannes Månsson. Här var det alltså som släktforskaren kom till hjälp och klarade ut begreppen.

Breven har sitt stora värde, ändå är de inte mycket att stilla sin nyfikenhet med. – Hur kändes det för Bolla där hon satt i sin fattiga lilla stuga? Hade hon glädje av sin son, var hon stolt och glad över att han hade blivit präst? Kom han hem och hälsade på, fick han rum under hennes låga tak?

Bilden som min fantasi söker skapa fram blir konturlös och suddig. Bolla var en from kvinna – det var allt min far hade hört om sin farmor. Och så var det efternamnet. På tal om släktbons uppfattning om nivåskillnad, sa min far en gång lite spefullt:

– Min farfar var bysmed i Norra Vånga och hans stuga låg i en grop intill vägen. Det var för den skull sonen tog namnet Smedberg.

Om smeden blev just inget sagt men också tystnaden kan tala. Bortom fattigdomen anar man tidens förbannelse, brännvinet. Smedens hustru var som sagt en from kvinna och säkert flitig kyrkobesökare. Det föll sej därför naturligt att hon vände sej till församlingens unge präst.

Kunglige hovpredikanten Carl Eric Mannerfelt blev 1832 kyrkoherde i Dala men dog redan efter åtta år i "bröstvattensot", 44 år gammal. 1833 hade han gift sej med Henrika af Bjerkén, ättling till den Bjerkén som enligt Runeberg och Fänrik Ståls sägner fick Döbeln att akta doktors yrke.

Carl Eric Mannerfelt tillhörde en släkt där lungsjukdomen härjade svårt. Ibland kan släktbokens data

vittna om hur svårt sorgen har gått fram. Makarna fick fem döttrar. Två dog som små. En överlevde fadern några månader och endast de två yngsta skulle nå mogen ålder – Hedvig, född 1837, och Anna Sofia, född 1839. Den senare var inte stort mer än ett år då fadern dog. Efter drygt tio år dog också modern. De föräldralösa flickorna tycks ha tagits om hand av sin farbror, Gustaf Volter Mannerfelt på Trestena fideikommiss. Han blev deras förmyndare. När Hedvig gifte sej med Nils Lönnerblad, som då var pedagog i Falköping, tycks den yngre systemen ha följt med till det nya hemmet.

För att återgå till Carl Johan Smedberg så fanns han vid Mannerfelts död i Uppsala där han studerade till präst. Som förkunnare blev han tidigt känd och uppskattad men fick vänta länge på befordran till ordinarie tjänst. Något kunde detta bero på att han alltid lika tveklöst, ibland rätt hårdhänt, ingrep för att bekämpa sedeslöshet och dryckenskap. När han något mer än fyrtioårig fick tjänsten som komminister i Södra Kedum, var han redan en märkt man, lomhörd och med starkt nedsatt syn. Det dröjde ännu ett tag innan han på allvar började se sej om efter en passande hustru.

Anna Sofia Mannerfelt och Carl Johan Smedberg hade antagligen träffats tidigt i Varola där han tjänstgjorde som nådårspredikant hos hennes släktingar. Då var hon inte stort mer än ett barn och ålderskillnaden markant.

Det finns ett brev från hösten 1862, där Anna Sofia Mannerfelt skriver till sin friare att hon erkänner sej vara envis och häftig samt oerfaren i arbetet. Därför har hon bett sin svåger, Nils Lönnerblad, att vara pastorns uppriktige vän. Brevet fortsätter:

"Finner pastorn efter genomläsande av detta brev att en förening oss emellan skulle vara Gud emot, så vill

jag taga detta från honom vilken vi båda velat rådfråga. Om icke så – då lovar jag i hopp om Guds stora nåd att bliva pastorns hustru i kärlek. Ack haver Gud fått styra för oss som för Isak och Rebecka vore honom därför allena äran given. Läs Ista Mosebok 24. – Om Gud vill att vi skola bliva förenade och vi låta honom styra efter sin vishet, bör väl jag, då det blivit oss emellan bestämt, resa till Trestena för att fråga farbror om han haver något däremot. Är Gud för oss vem kan då vara emot oss!”

Ett brev från farbrodern finns bevarat. Antagligen är det skrivet efter det besök på Trestena som Anna Sofia skriver om.

”Högärvördige Herr Pastor! För värderade brev av den adertonde dennes, betygar jag min förbindeliga tacksamhet. Då min brorsdotter, Anna Sofia Mannerfelt, i början av förledne november månad talade med mig om den äktenskapsförbindelse som Herr Pastorn erbjudit henne, lämnade jag såsom närmaste fädernefrände ett utlåtande, att jag för min del icke äger skäl att lägga något hinder däremot, såvida hennes egen böjelse efter mogen självprövning föranleder henne till ett jakande svar. Detta mitt yttrande förnyar jag härmed desto hellre, då jag aldrig om Herr Pastorn hörde andra omdömen i det allmänna än utmärkt hedrande och goda. Jag begagnar därför med all tillfredsställelse tillfället att tillönska eder båda all lycka och välsignelse i den särdeles viktiga förbindelse varuti I ären sinnade att ingå.

Att min framlidne broder, Anna Sofias fader, kvarstår hos Herr Pastorn i kärt och aktat minne gläder mig särdeles, desto mera nu, när en så nära förbindelse

förestår med hans efterlämnade dotter. Vad han kom att verka för Herr Pastorns första bildning, vet jag icke, men desto säkrare känner jag, att han städse glädde sig åt de förhoppningar han fäst på Herr Pastorns framtid såsom gagnerik och hedrande.

Med hjärtligaste högaktning, högvärdige Herr Pastorns ödmjuka tjänare, Gustaf Mannerfelt."

Det är inte lätt för dagens människa att ta sej igenom både bibelspråk och mera världsligt svarvade fraser, men med tanke på allt som blivit sagt om kvinnans underordnade ställning, finns här en del som både förvånar och gläder. Det tycks djupast sett ändå ha varit kvinnan själv som fick avgöra om hennes svar skulle bli ja eller nej.

Den 31 april 1863 skriver Anna Sofia till sin fästman att de tillsammans skola göra en visit på Trestena. Resten av brevet gäller en resa till Göteborg för inköp till det nya hemmet. Fästmannen har tydligen talat om knapphet på pengar och hon svarar nu att han får medtaga de pengar han kan. Fortsättningen av brevet talar direkt till min känsla, eftersom det handlar om en möbel som har funnits kvar i släkten och numera i något omvandlat skick ägs av min dotter.

"Snickaren börjar arbeta med vår säng veckan efter påsk. Säng och kommod får den bredd du har begärt. Bjudningsbrevet komma att tryckas här i Falköping. Vilka som skola inbjudas få vi tala om då vi snart träffas. – Skola vi köpa en soffa till salen, borde man veta hur lång väggen är mellan fönstren. Tror du att vi behöva ett dussin rörstolar till salen? Några av dem kunna sättas kring divanbordet i förmaket ifall de icke få rum på annat sätt."

Längre fram i brevet skriver hon:

"Gudskelov att dina ögon nu äro litet bättre! Nu undrar jag om du har någon i närheten av Bärneboda som kan hjälpa dig med iglarna. Vem som helst kan icke sköta dem."

Iglarna har tidigare varit nämnda i ett brev från fästmannen, där han berättar hur han enligt läkares ordination skall ha sex eller åtta iglar som skulle anbringas runt ögonen för att lätta på trycket.

Vad sängen. beträffar så tillverkades den av ovanligt vackert mönstrad masurbjörk men blev efter nutida begrepp mycket smal. Här får man veta varför. Rummen i Bärneboda var små. Sängen återkommer i ännu ett brev. Packad med dunbolster och annan sängutrustning, samt ett förnämligt linneförråd utgör detta den unga fruns hemgift. Några gamla smycken och skedar samt en silverkanna hör också till, men vad pengar beträffar lär hon icke ha lagt mycket till det gemensamma.

I ett brev från fästmannen föreslår denne att lysningen skall ske strax efter påsk och bröllopet den 19 maj. Hon svarar med en upplysning om att bjudningskortet nu är tryckta men att de gemensamt måste bestämma vilka som ska bjudas. Fästmannen svarar:

"Du må icke taga till med dina anordningar i större skala än att du bliver färdig. Dessutom känner du min önskan att vi böra undvika dyrbarheter men däremot efter förmåga hava våra saker ändamålsenliga och trevliga. - Jag erinrar mig att du såg på min ytterhalsduk, och tyckte att den var mäkta ful. Därvid kommer det mig nu i sinnet, att du tidigt i höstas lovade virka mig en halsduk av en röd eller gredelin färg som i mina ögon var förskräckligt skärande och skrikande. Haver du i tankarna att överraska mig med

denna ber jag i förväg att få slippa en sådan ögonplåga. Det måste väl icke vara en sådan färg som du vill hava på din klänning. Då vet jag knappast om du bliver min ögonfägnad, ehuru jag vet att du av Guds nåd alltid bliver min hjärtefägnad. – Uppmuntra mig snart med några rader och vet, att jag väl behöver ett sådant kärt besök i min ensamhet tills dess du kommer personligen.”

I ett brev daterat den 13 maj skriver fästmannen att Johannes nästa fredag skulle komma till Falköping för att hämta sängen med flera saker.

”Då sängkläderna skola vara inpackade i sängen, torde det bliva svårt att förvara dem från väta ifall väderleken bliver regnig. Visst skall jag sända med några hästtäckan, men ett ihållande regn kan knappast därigenom utestängas. Dock, jag behöver icke bekymra mig. Min snälla Anne Sofie svarar nog för det bästa. – Utan att för min del kunna göra anspråk därpå önskar jag dock att bröllopet får försiggå med så litet bråk som möjligt.”

Vid denna tid var Carl Johans mor död sedan åtskilliga år. Det skulle vara intressant att veta om styvfadern fick inbjudan till bröllopet. Han uppehöll under alla år brevkontakten, men också respekten. Så här kunde hans brev börja:

”Hjärtligt älskade käre son!” Efter några inledande ord om att han har samma känslor för Smedberg även sedan ”mor” är död, skriver han vidare: ”Jag haver många präkor som jag läser uti, både dem jag haver fått av herr pastoren och flera. Jag tycker dock ej att

jag är god te att komma på den rätta vägen. Det är min största sorg."

Detta senare kommer en smula vid sidan om bröllopet, men var föranlett av min undran om någon av brudgummens anhöriga hedrades med inbjudan.

För den som tar sina kunskaper ur brev kommer alla sådana högtider bort. Det viktigaste som händer tecknas icke ned på papperet, och alldeles som den gången då jag skrev om mina egna föräldrars bröllop, får jag också nu avstå från att delta i själva bröllopsfesten.

Om läsaren undrar varför jag har ägnat så mycken tid och utrymme åt att plocka fram enskilda defaljer när det gäller en äldre generation, så är det begripligt. Det hela skulle ha kunnat ge fantasin stoff till en spännande historia om mannen av folket och kvinnan av börd, men den som studerar en matrikel över 1800-talets präster skall finna samma mönster upprepat gång efter annan.

En fattig bondpojke studerar och blir präst. När han så småningom gifter sej är det ofta med dottern till en präst eller godsägare. – Lika enkelt och självklart kan det förefalla i detta fall, men den som vet lite mera om bakgrunden – och i barndomen upplevde konsekvenserna – kan inte undgå att låta tankarna syssla med problemen.

Den fattige pojken från backstugan i Norra Vånga hade väl hunnit skaffa sej en viss allmänbildning under sina år som hjälppräst. Vid tiden för hans giftermål var modern som sagt redan död, men styvfadern, Johannes Månsson, levde ännu ett tiotal år. Både han och en halvbror skymtar någonstans i periferin, men sällan. Annat är det med min farmors anhöriga. Där räknar man släkt med sysslingar även i de fall där upprepade omgiften har klippt av den äkta släkttråden. Som barn förstod jag inte att här existerade en klasskillnad, men nu, många år efteråt,

märker jag att aningen fanns där. I min fars bokhylla stod bredvid prästmatriklar och statskalender också en annan bok i rött band med guldtryck – adelskalendern. Av någon då oförklarlig anledning bar det mej emot att leta i den boken, och utan att förstå varför tyckte jag illa om när min far ibland kunde säga:

- Det tar tre generationer att göra om en bonde.

Orden dök upp i minnet när jag många år senare satte mej ner för att mjölka en ko eller försiktigt balanserade den fullastade gödselkärran för att tippa innehållet bakom lagården. Det hade tagit tre generationer att återföra mej till bondelivet.

Som vuxen har jag förstått den kluvenhet som barnen i Bärneboda prästgård fick uppleva, och som säkert bidrog något till en osäkerhet som följde de flesta av dem livet igenom. Den mest begåvade och färgstarke av föräldrarna, fadern, vände ryggen till och drog ner ridån om sitt eget förflutna. Allt det som betydde tradition och släkt och skapande bilder hörde samman med modern. Hon var praktiskt duglig och kunnig i det mesta, men med sin pietistiskt färgade kristendom nästan strängare gentemot barnen än fadern. Redan från början tog hon verksam del inte bara i hushållet utan också i allt som hade med det lilla jordbruket att göra. Kanske var det typiskt för hennes sociala bakgrund att man ganska snart, utom pigorna, också anställde en husmamsell. Visst behövdes en sådan. Barnen kom tätt och unga frun var ofta klen och dessutom fick hon ägna allt mera tid åt maken, vilkens syn och hörsel försämrades.

Barndomens lilla röda sammetsalbum har tappat sitt förgyllda emblem, men det ensamma kortet på första uppslaget är sej likt – en miniatyr utan skärpa. Helt annat då om jag i minnet granskar bilden av min farmor där hon

sitter porträtterad i helfigur med vid krinolin och guldringar i öronen värdig och medelålders sedd med barnets ögon, men nu många år efteråt snarare den unga fästmän, välborna fröken Anne Sofie Mannerfelt.

Det går ovanligt långsamt med mitt skrivande. En natt vaknar jag med den bestämda övertygelsen, att högst däruppe, i någon av de många boningar som Herren Gud berett åt de sina, sitter farfar och ogillar mina försök att framkalla, och, med min fantasi, färglägga bilderna från ett längesedan förflutet. Han var i livet en sträng man, van att bli åtlydd, och jag känner mej redo att lägga ner mitt verk direkt. Just då räcker han fram sin hand och jag märker att djupast inne i allvaret glimmar det till av humor. Gesten betyder att han trots absolut dövhet är villig att lyssna till sin sondotter.

Tveksamt börjar jag rita bokstäver i den uppåtvända handflatan, så som hans egna barn en gång måste göra när de ville tala med sin far. Bokstav efter bokstav tar handen emot ända tills han tror sej kunna fullborda ordet. En lätt klapp av mitt finger betyder att han har gissat rätt. Andra gånger blir det en utsuddande rörelse och nya försök.

- Ha tålmod med mej farfar, och minns att vi båda har ett övermått av tid, en tid som på något sätt måste fyllas ut, så att där inte lämnas plats för bitterhet och självömkan.

De orden har jag från dej, och jag lade dem på minnet, även om jag den gången inte hade någon personlig erfarenhet av saken. I dag är detta sanningen i min egen verklighet. Så hindra mej då inte att bläddra i minnets bilderbok och minns att många små oväsentligheter tillsammans kan skapa en sannfärdig bild av livet.

Får jag påminna dej om en solig vårdag för snart hundra år sedan. Din yngsta dotter, lilla Hedvig, kom inspringande. Hon hade varit på promenad med guvernanten Maria

Björkman och ville nu använda sina nyförvärvade kunskaper i skrivning för att berätta om sina upplevelser. Frö ... textade hon och gav en uppmuntrande klapp, då du fyllde i ordet fröken. Så långt var det gott och väl men i fortsättningen gick allt på tok. Björ ... skrev hon, men måste sudda ut, då du fyllde ut ordet till björn. Björk ... blev björkkvast, och så vidare med allt tokigare infall från din sida. Det hela slutade med en gråtande flicka som måste tröstas med stora famnen och många goda ord. – Gör nu inte så med mej – låt mej få berätta efter bästa förmåga om alla de människor och händelser som kommer mej till mötes i ett längesedan förflutet.

Bilderbok

I

Solen sken från en nästan molnfri himmel över den lilla komministergården i Bärneboda. Några stora lindar gav skugga åt kvinnfolken, vilka var sysselsatta med att snoppa gröna stickelbär som sedan plockades på flaskor. Hällde man över friskt, rent källvatten och korkade väl till, kunde bären stå sej till långt fram på vintern. Matmodern förmanade sina pigor de måste med tummen täppa väl till flaskan varje gång de hade stoppat ned ett bär. Kom luft till skulle innehållet mögla och jäsa.

Mamsell Lotta som hade gått för att plocka av de sista buskarna kom tillbaka med en rågad kanneflaska, medan åttaåriga Elin knappast hade sitt jumfrumått fyllt. Hon sade sej lida av det starka solskenet och klagade över huvudvärk. När flickan tänkte springa rätt över gårdsplanen till flygeln, där fadern hade sitt arbetsrum, blev hon hejdad av sin mor.

- Stör inte far! Han håller på med predikan. Du kan gå in i sängkammaren och vila. Där är svalt så här dags.

När flickan misslynt blev stående fortsatte modern:

- Eller också kan du leta reda på Josua. Han gick nyss bortåt Herregården för att plocka smultron.

När flickan återigen klagade över huvudvärk, sa modern med bestämd röst:

Gör då som jag sa förut! Gå in och vila dej men väck inte småbarnen.

Strax efter dök Josua fram ur häcken. På timotejstrået som han höll i handen fanns inte mer än tre, fyra smultron. Pojken var uppskrämd och ivrig.

- Nils i Herregården kom tvärs över gårdet. Jag blev rädd och trodde det var för att jag plockade smultron på dikeskanten, men han inte ens tittade åt mej - bara skyndade förbi och sprang "lilla kvällböna" direkt in till far.

Modern reste sej innan pojken hade talat färdigt. Hon satte ner den halvfulla buteljen utan att längre tänka på luftens skadliga inverkan. Sedan gick hon med hast bort mot flygeln och mannens arbetsrum.

Josua hade blivit stående än mer förfärad efter moderns häftiga reaktion, men Lotta drog honom ner på bänken intill sej.

- Nu ska inte Josua vara ledsen! Nils i Herregården var säkert inte ond på honom. Han hade oro för sin sjuka hustru och ville hämta pastorn. Det var för den skull mor fick så bråttom in, eftersom det bara är hon som kan tala så att pastorn hör.

- Far skulle ha fått mina smultron, sa pojken alltjämt med gråten i halsen.

Lotta fortsatte lugnt att snoppa de nyss plockade bären utan att låtsas om det som lätt skulle ha kunnat slå över i en omanlig och generande tåreflod.

- Om nu Josua hjälper pigorna att bära ner de färdiga flaskorna i källaren, så ska vi två gå ut i kvällningen och plocka smultron tillsammans.

Hon teg avvaktande och fortsatte sedan med underfundig röst: Jag måste ändå gå till vetefältet och se efter om blåklinten har börjat slå ut.

Pojken sken upp. Den 19 juli skulle han fylla sju år, och på hans födelsedagsbord stod alltid en stor bukett blåklint.

När Josua hade gått in med den sista flaskan blev mamsell Lotta sittande kvar och funderade medan

fingrarna automatiskt fortsatte med sitt. – Nils i Herregårdens hustru var klen, därtill ofta orolig och grubbelsjuk. Den ende som då kunde tala henne till rätta var pastor Smedberg. Det hände inte sällan att han obedd gick den korta vägen till granngården för att sedan bli sittande där länge, en timme kanske, och tala med den sjuka. Att han i sin tur inte kunde höra vad hon sa, föreföll betydelselöst – eller var det kanske snarare en fördel?

Det dröjde inte lång stund förrän de tre kom ut från flygelbyggnaden. Nils skyndade i stor brådska före de andra. Pastorn bar på det lilla schatullet med nattvardskärl, medan hustrun höll honom under armen och följde en bit på väg. Stigen utmed häcken, den som kallades "lilla kvällböna", var ojäm och smal, riskabel för den som såg dåligt. Namnet kom sej av att grannarna trampat upp stigen då de sökte sej till prästgården för att delta i kvällsandakten där, den som i motsats till söndagens mer offentliga andakt kallades lilla kvällböna.

Prästfrun kom snart tillbaka. Hon sjönk med en suck ner på bänken bredvid Lotta.

Den stackars kvinnan hade de sista dagarna varit mycket orolig, rentav våldsam. I går lät Nils hämta doktor Grenander. Denne menade att kvinnans tillstånd försämrats av hennes långt framskridna havandeskap. Han förordade att hon snarast skulle föras till hospitalet i Vänersborg. Senare på kvällen föreföll hon tämligen lugn, kunde till och med sova något, men blev fram på morgonen åter våldsam. Ett par av grannarna hade måst komma till hjälp för att hålla henne. Det var nu avgjort att hon redan denna afton skulle föras bort. Pastorn gick dit för att om möjligt tala henne till ro och kanske också få styrka dem båda med Herrens Heliga Nattvard inför det svåra avskedets stund.

Lotta hade lyssnat men svarade sedan lite vid sidan om: